

ЩО ТАКЕ МЕТАФІЗИКА? ЕТЬЄН ЖІЛЬСОН ВІДПОВІДАЄ МАРТИНУ ХАЙДЕГГЕРУ

Статтю присвячено аналізу полеміки Е. Жільсона з М. Хайдеггером стосовно предмета метафізики.

Перше твердження, з якого сьогодні, в «постмодерну» й «постметафізичну» добу, варто почати цю статтю, полягає в тому, що *метафізика існує*. Причому існує вона й у тих формах, що сягають своїм корінням платонівсько-аристотелівської традиції та набули класичного вираження в томістичній філософії. «Кожне питання, як і чому дещо "є", є вже *питанням про буття*. Те, що, власне, утворює питання, є буттям, завдяки якому є суще... Чітко ставити, розгортати й, наскільки можливо, відповідати на питання про буття, що міститься у кожному запитанні, — є завдання того, що згідно з давньою традицією називається метафізикою. За своєю

основною точкою зору філософія завжди була й залишається *метафізикою*» [1], — ці слова сучасного філософа і теолога сьогодні можуть викликати скептичну посмішку у читача, що, у відповідності з духом доби, давно прочитав поминальну молитву по «подоланій» метафізиці. З часів І. Канта питання «як можлива метафізика» давно отримало безліч відповідей щодо того, як і чому вона неможлива. Пікантності ситуації надає лише те, що попри численні версії цих відповідей, що їх давали мислителі, яких подекуди не об'єднувало ніщо, окрім спільного антиметафізичного пафосу, метафізика продовжує існувати, самим фактом свого існування

засвідчуючи незнищенність притаманного людству «фізичного» потягу до знань, посиленням на який Арістотель і починає розбудову своєї системи «першої філософії».

Однак предметом цієї статті є не спроба довести те, що є елементарним емпіричним фактом, а саме, що метафізика нікуди не зникає попри її неодноразово проголошену смерть. Автор спробує показати, що й на сьогодні єдиною послідовною та несуперечливою, а отже, єдиною реально можливою версією метафізики є та, що її запропонував Арістотель. Й зробити це він спробує на прикладі полеміки видатного томіста XX ст. Етьєна Жільсона з мислителем, що справив величезний вплив на сучасне ставлення до метафізики, Мартіном Хайдеггером: полеміки тим більш цікавої, що М. Хайдеггер не належав до кола мислителів, для яких питання «як можлива метафізика» було давно закрите. Його питання інше: «що таке метафізика?», й саме тому французький томіст вважав за потрібне висловитися з приводу проголошеної М. Хайдеггером ідеї «подолання метафізики».

Свої міркування Е. Жільсон висловив у додатку «Відповіді на кілька питань» до праці «Буття і сутність» [2]. На початку Е. Жільсон вважає за необхідне висловитися щодо проблем, з якими він, як читач М. Хайдеггера, зіткнувся. Попри те, що його судження мають характер радше дипломатичний і у прихованому вигляді вказують на неприпустиму з точки зору класичної метафізики термінологічну «недисциплінованість» текстів М. Хайдеггера, на них варто зупинитися з огляду на надзвичайну повчальність сказаного ним для українського філософського читача.

Поскаржившись на своє недостатньо досконале володіння німецькою мовою, яке ускладнює роботу з хайдеггерівськими текстами в оригіналі, він зауважує, що у французькому перекладі вони виявляються геть непридатними для розуміння. Річ у тім, пише він, ні на мить не піддаючи сумніві кваліфікацію перекладачів, що перекладач завжди внутрішньо співвідносить текст перекладу з оригіналом, чого не може зробити читач перекладу. Натомість коли читач отримує змогу паралельно ознайомитися з оригіналом, часто виникає питання, як взагалі один текст можна вважати перекладом іншого, настільки мало між ними спільного. Думка М. Хайдеггера так глибоко вкорінена в мові, що для розуміння його творів така неясність виявляється попросту фатальною. Проте головна проблема, на думку Е. Жільсона, полягає в тому, що неясність хайдеггерівської мови значною мірою зумовлена недостатньою проясненістю предмета для нього самого, неясністю, якої він

не просто не хоче, а й не може уникнути. До цього зауваження варто дослухатися, адже попри всю дипломатичність, з якою Е. Жільсон висловлює свої міркування, запідозрити його в неспроможності до розуміння «глибоких» текстів навряд чи хто насмілиться. Пасаж, яким він завершує свої розмірковування щодо хайдеггерівської мови, мимоволі змушує згадати «пташин» мову» деяких вітчизняних хайдеггеріанців, котрі, на відміну від Е. Жільсона, ще в студентські роки засвідчили, що подолання навіть арістотелівських текстів було для них непосильним завданням. «Щасливі ті, — пише він, — котрі завдяки тривалому спілкуванню з твором так добре засвоїли його мову, що послуговуються нею так. ніби то була їхня рідна мова! Однак коли слухаю цих віртуозів, подекуди виникає запитання, а чи часом не приймають вони за розуміння доктрини те, що є легкістю говоріння про неї?» [3].

Проте до хайдеггерівської мови Е. Жільсон звернувся не випадково. Від самого початку він вважав за необхідне наголосити, що давня метафізична традиція, яка сягає своїм корінням філософії Арістотеля й отримує подальший розвиток у томізмі, оперує давно усталеною і чіткою термінологією, слововжиток якої часто абсолютно не співпадає з хайдеггерівським. Тому, визнавши, що й сучасна йому екзистенціалістська філософія має цілком упорядкований категоріальний апарат, їхнє неспівпадіння в деяких принципових пунктах, зокрема в екзистенціальній феноменології, попросту унеможлиблює дискусію. Натомість щодо тлумачення поняття буття та пов'язаної з ним концепції метафізики Е. Жільсон вважає мову, вживану М. Хайдеггером, за таку, що цілком дозволяє порозумітися в дискусії. І апелює він перш за все до знаменитої праці М. Хайдеггера «Що таке метафізика?».

Е. Жільсон починає зі знаменитої відповіді М. Хайдеггера на запитання, що таке метафізика, вміщеної у цій роботі: «*Die Metaphysik sagt. was das Seiende als das Seinde ist*» (Метафізика говорить про те, чим є «сущє», як «сущє»). Е. Жільсон зазначає, що, на перший погляд, тут перед нами постає класичне визначення Арістотеля з четвертої книги «Метафізики»: «Існує певна наука, що досліджує сущє як таке, а також те, що йому притаманне». Проте водночас він звертає увагу на суттєву розбіжність між арістотелівським та хайдеггерівським визначеннями. Так, Арістотель стверджує, що перша філософія (метафізика) не *говорить*, чим є сущє як таке, а *досліджує* це сущє, *розмірковує* про нього. Звісно, вона говорить про нього, оскільки воно є її предметом, однак, ледве заговоривши про нього, вона починає споглядати його і власне й є цим *спогляданням*. «Перша філософія, — пише

Е. Жільсон, — є знання (*ἐπιστήμη*); полягає вона в розмірковуванні та спогляданні (*θεωρήσει*), натомість предметом, на якому вона зупиняє погляд, є власне буття як буття (*τὸ ὄν ἢ ὅν*) (Met. E. 1, 1025 B9; 1026 a, 31—32). М. Хайдеггерів не можна тут нічого закинути, адже він не цитує, а лише оповідає; отож, має право робити це у власний спосіб й самостійно робити висновки. Зауважимо лише, що там, де Арістотель веде мову про розмірковування щодо буття як буття, Хайдеггер висловлює твердження щодо того, чим є суще. Це дозволяє йому впровадити назву, що пізніше була надана першій філософії: "онтологія" [4]. По суті, це слово означає перш за все висловлювання, судження (*ᾠδός*, *Aussage*), а висловлювання це стосується "сущого" (*τὸ ὄν*, *das Seiende*). Отож, запитуємо, чим є метафізика як онтологія» [5].

М. Хайдеггер добре знав, що назву «онтологія» було застосовано до метафізики, або першої філософії, лише у XVII ст., й не приписує її Арістотелеві, проте, його дефініція метафізики є така, що фактично відповідає пізнішій інтерпретації вчення Арістотеля, згідно з якою перша філософія є вчення про буття як таке, або онтологія. Слід однак зауважити, пише Е. Жільсон, що цю операцію М. Хайдеггер здійснює цілком свідомо і навмисно. Тієї самої миті, як він сформулював питання, що таке метафізика, він уже вирішив вийти за її межі. Хоч би що розуміти під «сущим» — сутність певного *он* або його вищий ступінь (*θεῖον ὄν*), метафізика все одно обере за свій предмет «суще як суще». Тут і криється, за М. Хайдеггером, головна проблема: вивчаючи *суще*, метафізика не доходить до *буття*. Надамо слово М. Хайдеггеру. «Хоч би як заходилися витлумачувати суще, — пише він, — ...щоразу суще як суще постає в світлі буття... При зсьому тому метафізика постійно висловлює буття. Вона сама провокує й посилює видимість, нібито нею питання про буття ставиться і вирішується. Але метафізика ніколи не відповідає на питання про істину буття, оскільки ніколи цього не запитує. Не запитує, оскільки мислить буття, лише уявляючи собі суще як суще» [6]. «Метафізика лишається Першим філософії. Першого думки вона не досягає. Метафізику в думці про істину буття подолано» [7]. Завдання виходу поза межі метафізики з особливою гостротою ставить питання мови, що її ми можемо застосовувати, вийшовши за межі предмета, якому вона відповідала. І з цього пункту починаються серйозні розходження Е. Жільсона з позицією М. Хайдеггера.

На думку Е. Жільсона, метафізика тут була визначена в спосіб, яким вона постає в історичному досвіді, що його можна сприймати лише

таким, яким він є. Метафізика є такою, як її було визначено, і якщо ми маємо виходити за межі того, що міститься в цьому визначенні, то маємо виходити за межі самої метафізики. Проте у такій постановці проблеми Е. Жільсон не вбачає жодної нагальної необхідності — ані з точки зору історичної, ані з точки зору власне філософічної. Вже на перший погляд стає зрозуміло, що поняття першої філософії, за межі якої треба вийти, позбавлене сенсу. Якщо виникає потреба вийти за межі метафізики буття як буття, це просто означає, що вона не є філософією першою. «Замінімо її, — пише Е. Жільсон, — якоюсь новою філософією, що була б насправді першою, наприклад, філософією Хайдеггера, однак не забуваймо, що, виходячи за межі *певної* метафізики, ми не виходимо за межі метафізики як *такої*. Із самого визначення як першої філософії, метафізика є знанням, за межі якого не можна вийти» [8].

Елементарність цих міркувань така, що припустити, ніби М. Хайдеггер їх не усвідомлював, неможливо. Навпаки, зауважує Е. Жільсон, доводиться припустити неймовірне для філософа такого рангу, а саме, що М. Хайдеггер під метафізикою розуміє те саме, що й усі інші. А оскільки вона йому не подобається, він починає шукати чогось іншого. Відповідь на запитання, чим є метафізика, слід шукати не в площині історичній, звертаючись до окремих форм, що вона їх набувала: «Питати, що таке метафізика, — це означає шукати такого її визначення, яке, стисло кажучи, схарактеризувавши її як філософію першу, унеможливило би вихід за її межі» [9].

Проте розмірковування М. Хайдеггера змушують повернутися до площини історичної. Насамперед слід з'ясувати, чи насправді метафізика завжди й усіма розумілася як онтологія? Ця відповідь прямо залежить від того, яке значення ми надаватимемо слову «буття». Якщо в онтології буття має таке значення, що необхідним є вихід за це поняття, то необхідним також є й вихід за межі онтології. Проте якщо слово «буття» має якесь значення, що виходить за межі щойно наведеного, стає можливий вихід за межі онтології, але без виходу за межі метафізики. В чому міг би полягати такий вихід?

Закид, що його робить М. Хайдеггер метафізиці, під якою розуміє платонівсько-аристотелівську онтологію, полягає, як ми бачили, в тому, що, взявши за предмет *суще*, вона не сягає *буття*. Замість лишатися на власній території, філософія з вини метафізики полишила її. Ця думка М. Хайдеггера заслуговує, як вважає Е. Жільсон, на якнайбільшу увагу. «Якщо метафізика, — пише він, — тією мірою, якою вона є онтологією, віддаляється від рідної царини філософії, що

нею є буття, всі намагатимуться вийти за її межі, починаючи від самих метафізиків. Я сам дозволю собі з цього приводу зауважити, що, виходячи зі своєї власної природи, те саме буде схильна зробити й філософія томістична: через буття вийти поза буття й дійти існування. Поза сумнівом, жодне глибше порозуміння на метафізичному ґрунті між томізмом та філософією Хайдеггера неможливе, оскільки саме це прагнення до виходу поза "сущє" зсередини й далі в тому самому напрямку здійснити, на його думку, не вдається. Натомість томізм ніколи не погодиться з тим, що треба шукати джерела сущого поза ним самим, у чомусь чужому для нього або принаймні іншому. На ґрунті томістичної філософії (або платонівсько-аристотелівської) не можна уявити собі виходу за межі метафізики, оскільки метафізика — це *nec plus ultra* думки й оскільки думка не може вийти за межі думки» [10].

Іншою є позиція М. Хайдеггера. Його зусилля скеровано не проти метафізики, а в напрямку пошуку її підстав. Підставою метафізики не може бути метафізика. Бо у такому разі метафізика впливала б із самої себе, що неможливо. М. Хайдеггер не хоче визнавати метафізику за єдину підставу, на яку спирається все, тоді як вона сама не потребує жодної підстави, й звертає на шлях, на якому шукання підстави метафізики виявляється рівнозначним виходу за її межі. Тут не йдеться про виривання коренів метафізики, а про досягнення ґрунту, з якого вони виростають. Однак корінь — не ґрунт. Якщо ми погодимося з тим, що «сущє» становить дійсний предмет метафізики, маємо погодитися, що вона, досягаючи «першого філософії» не досягає «першого думки». Людина є метафізичне створіння й лишатиметься ним. Вихід поза метафізику не має означати знищення її. Людська думка прагне через вихід поза метафізику осягнути істину існування або істину в її існуванні. Мислити буття — означає вийти за межі метафізики, не виходячи за межі мислення.

Такі розмірковування на метафізика, вихованого в аристотелівській традиції, справляють враження якогось непорозуміння. Традиційна метафізика аж ніяк не відповідає визначенню, що його давав М. Хайдеггер, тобто мислення про сущє, яке не сягає буття. Е. Жільсон зазначає: «Метафізика всіх часів намагалася зробити своїм предметом природу "сущого", але силою обставин завжди була змушена виходити за межі "сущого", аби шукати його корені поза ним. Хтось вважав, що таким коренем є благо, інші — єдине чи свобода, коротко кажучи, певне *ἐπέκεινα τῆς οὐσίας*. У будь-якому разі принаймні один з метафізиків побачив ці корені в бутті. Якби ми хотіли якнайкраще схарактеризу-

вати метафізику св. Томи в тому, що утворює її специфіку, достатньо було б виголосити судження, протилежне виголошеному Хайдеггером, й заявити, що тією мірою, якою метафізика завжди обирає собі за предмет лише буття як буття, вона завжди досліджує лише існування; оскільки по суті буття як таке — це *ens*; у св. Томи *ens* є *habens esse*; в метафізиці, яка розуміє буття як те, "що наділене існуванням", не можна мислити одного, водночас не мислячи іншого. Том' назва онтології не дуже пасувала б до томістичної метафізики, оскільки вона є більшою мірою роздумом про існування, аніж розповіддю про буття. Не є вона навіть онтоотеологією й з тієї простої причини, що ставить Бога поза сущим, як саме існування, *ipsum purum esse*. Коротко кажучи, ця філософія є усім тим, чим, за Хайдеггером, метафізика бути не може, й оскільки я не вважаю, що він того не усвідомлював, спробую відшукати інше значення його відповіді» [11].

Томістична доктрина виходить з того, що істиною буття є його існування. Упродовж століть в цій доктрині сущє буття йменувалося Богом. У М. Хайдеггера, вочевидь, не можна відшукати нічого подібного. М. Хайдеггер ніколи не проголошував «смерті метафізики», навпаки, він радше схильний був вважати її незнищеною. Проте водночас він не визнавав за нею спроможності дійти до граничних меж мислення. Не можна шукати джерел філософії в самій філософії, а оскільки метафізика є фундаментом філософії, їх треба шукати поза метафізикою. Це, як вважає Е. Жільсон, — катастрофічний пункт для доктрини М. Хайдеггера. Його можна було б однаковою мірою назвати й революційним пунктом, оскільки, якби людині вдалося дістатися джерела метафізики, переобразилася б її власна природа, що, у свою чергу, спричинилося б до переображення метафізики, хоча її джерело й надалі лишалося б поза нею.

Двозначність, яку вбачає томіст у такій постановці питання, спровокована вживанням слова «буття» для позначення того, «що є поза сущим», тобто тим, чого метафізика вочевидь не припускає. Таке понад-онтологічне буття не має нічого спільного з надсутнісним *esse* ТОМІЗМ. Якби між ними було щось спільне, порозуміння між томізмом і філософією М. Хайдеггера було б можливе. Проте таке порозуміння абсолютно неможливе, оскільки воно мало б досягатися ще в межах філософії, тоді як у М. Хайдеггера ставиться під сумнів саме відношення філософії до буття. Головна проблема для традиційного метафізики полягає в неспроможності з'ясувати, що власне має на увазі М. Хайдеггер, вживаючи слово «буття». «Провина частково лягає на томіста, — пише Е. Жільсон, — оскільки його

власне поняття буття затуляє йому очі; проте провина тут обопільна, оскільки у самого Хайдеггера, як видається, є серйозні труднощі із з'ясуванням того, як він розуміє це слово. *Sein und Zeit* значно ширше інформує нас про час, ніж про буття. Проте це цілком природно. Я намагався якнайвиразніше виявити причину мовчанки філософів щодо існування. Полягає вона в тому, що з того моменту, як ми починаємо тлумачити його окремо від сутності, воно стає непіддатним формулюванню. Тож чому не повинно поширюватися це правило на філософію, що розташовує буття (*das Sein*) поза сущим? Різниця полягає лише в тому, що традиційна філософія розглядала буття над «сущим», але водночас нібито в тій самій площині й завжди в межах метафізики. Коли зараз нам хтось каже шукати буття поза метафізикою, не зрозуміло, в який бік рухатися» [12].

Відповіді, що їх дає на це питання М. Хайдеггер, мало чим можуть зарадити. Це — здебільшого метафори, які не прояснюють, чим власне є буття, й лишень шоразу наголошують на його зовнішньому характері щодо «сущого». Так, свій «Вступ до "Що таке метафізика?"» він відкриває цитатою з Декарта: «Таким чином, вся філософія подібна до дерева, де корені — метафізика, стовбур — фізика, а гілки, що ростуть зі стовбура, — усі інші науки» [13]. Однак прийняти цю метафору, суттєво не переробивши її, він, вочевидь, не міг, оскільки в такому вигляді вона не відповідає його власній позиції: якщо метафізика сама є коренем, то шукати її коріння геть безглуздо. Тому він «поглиблює» цю метафору, запитуючи: «Ми запитаємо, залишаючися при цьому образі: в якому ґрунті знаходить своє опертя коріння дерева філософії? З якої основи бере це коріння й через нього все дерево живильні соки та сили? Якою стихією оплетено приховане в основі та ґрунті коріння, яке несе й насичує дерево? На що спирається й чим урухомлюється метафізика? Що є метафізика з огляду на її основу? Що таке взагалі метафізика з своїй основі?» [14].

Таке «поглиблення» Декартової метафори робить багато що зрозумілим у вихідній позиції М. Хайдеггера. Коріння живиться ґрунтом, проте не належить до нього, оскільки належить до дерева. Ось чому метафізика, що за свій вищий предмет покладає «суще», ніколи не доходить до осмислення буття-ґрунту. Одне з головних завдань метафізики з цієї точки зору — уможливити для філософії «втечу від буття». Подолати метафізику — означає розмірковувати про буття. Це безсумнівно, вважає Е. Жільсон, але мислити *про* буття то не те саме, що *осмислити* його. М. Хайдеггер безнастанно наголошує, що не

існує буття без сущого, а сущого без буття. Наш буденний досвід, досвід нас, «сущих», зазначає Е. Жільсон, повсякчас підтверджує це, й важко повірити, нібито метафізики досі могли цього не помітити. Важко зрозуміти, чи М. Хайдеггер вважає, ніби метафізика ніколи не була спроможна мислити буття, чи він штучно намагається зупинити її на порозі сформульованої ним проблеми. Не можна залякати на безнастанному повторенні, що буття є корінням «сущого» або що воно є ґрунтом, з якого це коріння росте. М. Хайдеггер цілком має рацію, коли не бажає штучно підставляти на місце буття ані єдиного, ані істини, ані жодного з тих понять, якими традиційна метафізика намагалася замінити поняття буття. Але, як слушно вказує Е. Жільсон, «тим самим Хайдеггер стає в одну шеренгу зі своїми великими попередниками: "мислить про" буття, "промовляє про" буття, супроводжує буття незліченними коментарями, однак коли приходить час сказати, що є буття, одразу замовкає».

Це можна тільки схвалити. Оскільки ніколи не буває *esse* без *ens*, думка вагається, чи здійснити їй останнє зусилля, аби досягнути його в ньому самому. Ніхто ліпше за Хайдеггера не передав болочого жаху, що охоплює думку при зіткненні з чистим існуванням. Менш романтично, але в тому самому сенсі св. Тома сказав попросту, що інтелект, який силкується вийти за межі буття та сутності, «впадає в певного роду збентеження». Збентеження, неприємне для інтелекту, радше прикре. Цей болісний страх, що нагадує запаморочення, охоплює людину з тієї хвили, коли вона зустрічається — як тільки буття може до цього призвести — з цим чудом із чудес, а саме, що "суще" є. Нема, проте, в цьому нічого нового. Саме в цій примусовій мовчанці перед *Est* онтотеологи вбачали пункт, в якому Бог входить до філософії (то є зрештою ще одна з проблем, висунутих Хайдеггером). Не випадково св. Тома розташовував на найвищому ступені медитації про Бога й існування негативну теологію в її крайній формі. Жах перед чистим існуванням — це, можливо, лише інша назва страху божого» [15].

Е. Жільсон пише, що він не такий наївний, аби адресувати ці зауваження самому М. Хайдеггерові. «Цей справжній філософ, так само як і інші, чує лише те, що проголошує самому собі, або те, що виголошує власними устами. Буде він і надалі прямувати на самоті власною дорогою й знову наштовхуватися на ті самі перешкоди, що він їх сподівався подолати, й відчувати обов'язок зрозуміти їх краще за попередників» [16]. Саме тому Е. Жільсон свідомо відмовляється від обговорення інших тем, що їх зачіпає М. Хайдеггер, в першу чергу пов'язаних з людською

екзистенцією та співвідношенням буття й ніщо. Він намагається лише з'ясувати можливе ставлення традиційної, платонівсько-аристотелівсько-томістичної метафізики до запропонованої М. Хайдеггером програми «подолання метафізики».

Остаточна відповідь Е. Жільсона така. Позиція М. Хайдеггера ґрунтується на незаперечній істині: буття не є продуктом думки, навпаки, думка посутньо є витвором буття. М. Хайдеггер цілком слушно окреслив царину взаємних зв'язків між суцям та буттям як характерну для платонівсько-аристотелівської метафізики; має він рацію й тоді, коли твердить, що буття є найглибшим джерелом суцього й що зусилля, яке треба докласти, аби «мислити буття», супроводжує своєрідне метафізичне «запаморочення», й що зусилля це допроваджує нас до чогось непідданого формулюванню. Дивно лише, що М. Хайдеггер ніби не знайомий з попередньою метафізичною традицією, де всі ці питання вже неодноразово дискутувалися. Однак якщо він на цій традиції й обізнаний, то навряд чи вона його чогось навчить: аж надто вона близька до його власних побудов. Те, що принципово відрізняє позицію М. Хайдеггера, на думку Е. Жільсона, полягає в твердженні, що, оскільки «суцце» становить предмет метафізики, необхідний вихід за її межі, тому що, лишаючись у межах метафізики, неможливо дійти до буття. Марною справою буде нагадувати йому давній висновок традиційної метафізики, що вона ніколи не досягає буття. Лише на шляху пошуку порозуміння між суцністю та існуванням, що становило осереддя Аристотелевого роздуму, можна знайти вихід з глухого кута, в який веде програма пошуку засад метафізики поза її межами. Коли щирий філософ вкотре вирішує вийти за межі «суцього» або за суцність суцього, він неодмінно вертається забутиим шляхом до існування. «Хотів би переконати Хайдеггера, — пише Е. Жільсон, — що він має численних невідомих йому товаришів на шляху, яким — як це часом здається — прямує, як він вважає, самотньо. Можливо, на тих загублених стежках високої філософської думки найвидатніші мандрівники часом помиляються, коли вважають, нібито знають, де знаходяться» [17].

Наведені (точніше — переказані) нами міркування Е. Жільсона надзвичайно красномовні.

Адже в них він якнайменше намагався зайвий раз переповісти власні міркування щодо співвідношення буття і суцього: це він мав нагоду зрозуміти неодноразово й з притаманною йому ґрунтовністю. Та й М. Хайдеггер не належав до чила мислителів, полеміка з якими для Е. Жільсона була аж такою нагальною справою: тон, яким викладено його міркування, свідчить про це до статтю красномовно. Йдеться про з'ясування питання: якщо визнається право метафізики на існування, то чи можна говорити, буцїмто через її недолученість до буття вона потребує подолання й пошуку опертя в чомусь іншому? Чи дійсно суцце і буття в метафізиці розділені нездоланною прірвою? Ці питання вочевидь неактуальні для систем, створених під «антиметафізичними» ґаслами. Щоправда, й щодо цих систем питань немає: не існує безметафізичнід філософій; інша річ, що метафізичне підґрунтя в них утворює неусвідомлюваний прошарок і має сублімовано-здегенерований характер. Для філософів, налаштованих метафізично, програма М. Хайдеггера є такою, що принаймні заслуговує на реакцію, попри те, що його "проблеми" для більшості з них проблемами не є. Хайдеггєрова проблема була закрита в метафізиці вже в момент її народження, коли Аристотель в другому розділі четвертої книги «Метафізики» написав: «суцність кожної речі ...по суцї своїй є суцце» (1003 b 34). Наука про «суцце як суцце» або про «суцце як таке» має досліджувати «всі вили суцього як такого» (1003 b 21), оскільки, попри те, що існує багато *суцностей*, усі вони рівною мірою *суцї*, тобто є. Томістичний коментар до цієї засадничої тези Аристотеля може стати завершенням цієї статті, до якого вже не буде чоґо додати. «Не без причини кінець кінцем те, що наділене існуванням (*esse habens*), отримує назву буття (*ens*); адже насправді термін "буття" (*ens*) походить від терміна, що позначає акт існування (*esse*)... Тому розуміємо, ...що термін *ens*, який означає перш за все й безпосередньо річ (*res*), водночас завжди означає акт існування... Відповідність мислення речам, на чоу полягає істина, знаходить своє повне вираження в діяльності мислення, що, виходячи за межі простого усвідомлення *quidditatis* [18] буття, сягає акту, який спричинює її, оскільки призводить до того, що вона є» [19].

1. *Емерих Копет*. Основы метафизики. — К., 1998. — С. 11.
2. *Etienne Gilson*. Byt i Istota. — Warszawa, 1963. Оскільки дана стаття написана на матеріалі лекцій, читаних автором у Польщі, праця Е. Жільсона *L'etre et Essence* цитується за польським виданням.
3. *Ibid.* — С. 319.
4. Вживає він також термін «онтотеологія».
5. *Ibid.* — С. 321.

6. *Хайдеггер М.* Введение к: «Что такое метафизика?» // *Время и бытие*. — М., 1993. — С. 27—29.
7. Там само. — С. 28.
8. *Etienne Gilson*. Byt i Istota. — Warszawa, 1963. — С. 323.
9. *Ibid.* — С. 323.
10. *Ibid.* — С. 324.
11. *Ibid.* — С. 325.
12. *Ibid.* — С. 326.

13. Хайдеггер М. Введение к: «Что такое метафизика?» // Вре-
мя и бытие. — М, 1993. — С. 27 (408).
14. Там само.
15. Etienne Gilson. Byt i Istota. — Warszawa, 1963. — S. 328.
16. Ibid, — S . 328.
17. Ibid. — S. 330.
18. *Quidditas* — сутність, висловлювана в дефініції, чим вона
є — quid sit.
19. Ibid. — S. 104—105.

A. G. Tykholaz

WHAT IS METAPHYSICS? ETIENN GILSON ANSWERS TO MARTIN HEIDEGGER

The article is devoted to the analysis of polemic between E. Gilson and M. Heidegger concerning a subject of metaphysics.